

Kulturen består! – af lidt af det hele

Vi støder på kulturbegrebet alle vegne, i aviser og tv-nyheder, på rejser og i samtaler. Det bruges på vidt forskellige måder, uden at vi nødvendigvis bemærker det. Fordi begrebet netop er så alment brugt, bør vi tænke over, hvad vi lægger i det, hvilke spørgsmål det kan give anledning til, og hvilke svar det muligvis kan bidrage med

Kirsten Hastrup: Kultur. Det fleksible fællesskab. Aarhus Universitetsforlag 2004. 204 s. 198 kr.

Af Anette Dincher Nielsen

Med denne overskuelige bog giver Kirsten Hastrup et indblik i de betydninger, kulturbegrebet har – og har haft, og kommer samtidig med bud på hvorfor. Bogen er opdelt i otte kapitler med hver deres vinkel på kultur. Her behandles kultur som henholdsvis idé, orden, problem, distinktion, kundskab, arv, rettighed og illusion. Kapitlerne følger logisk efter hinanden, men den øvede læser kan også forstå dem uafhængigt af hinanden. Hvor der trækkes på oplysninger fra tidligere kapitler, henvises der til det pågældende eksempel de fleste steder. Som læser har man dermed mulighed for at følge med uden nødvendigvis at læse hele bogen eller læse den kronologisk. Læses den fra ende til anden, giver den til gengæld et godt og fyldestgørende overblik over et stadigt mere brugt, og til tider misbrugt, begreb.

Kirsten Hastrup er tro mod sin antropologiske vinkel med henvisninger til de fleste af de helt store indenfor antropologiens historie, herunder Edward B. Tylor, Franz Boas, Margaret Mead og Claude Lévi-Strauss. Samtidig inkluderes et idéhistorisk perspektiv, specielt i det første kapitel, der netop beskæftiger sig med kultur som idé.

Gennem bogen både forklares og problematiseres kultur som begreb i lyset af de kontekster, hvor det indgår. Pointerne gøres klare for læsere, der ikke måtte være fortrolig med antropologiens metode og fagterminologi, og alligevel formår værket også at kaste nyt lys over problemstillinger og opsummere gængse antagelser og pointer på en stadigt fængende måde for mere vante læsere inden for antropologi og kulturteori. Bogen henvender sig derfor på flere niveauer og er relevant i alle sammenhænge, hvor kultur berører eller kommunikerer.

Det store definitionsspørgsmål

Allerede i prologen, med undertitlen "Det sociale menneske", tydeliggøres en stor kompleksitet med det svære spørgsmål om en præcis og fyldestgørende definition af det lille begreb *kultur*. Den definition, der stadig oftest henvises til i antropologien, tilskrives evolutionisten Edward B. Tylor, der i 1870 definerede kultur som "[D]en komplekse helhed, som inkluderer viden, tro, kunst, moral, lov, skik og alle andre evner og vaner, som mennesket har tillagt sig som medlem af samfundet." (s. 11). At Hastrup vælger at indlede med denne definition, der stadig står som et mantra inden

for feltet, synes jeg er helt på sin plads, fordi det frister læseren til at definere og præcisere begrebet for sig selv. I forsøget konfronteres vi netop med kompleksiteten.

Et væsentligt udgangspunkt for bogen er, at mennesket er socialt og hører til i en sammenhæng. Verden vil i den forstand altid være "forforstået": "Mennesket er i udgangspunktet et socialt væsen, som kommer til verden i relation til andre mennesker, og som skaber betydning." (s. 15). Netop betydning er et centralt omdrejningspunkt, når vi beskæftiger os med kultur. Fordi alle mennesker er sociale og skaber betydning, oplever og skaber alle mennesker kultur. Men der skabes netop forskellige betydninger i forskellige sociale sammenhænge, og derfor må kultur også forstås i flertal som adskillige levemåder og livsopfattelser, der varierer over både tid og sted.

Folk, folkeslag og samfundsorden

Med det første kapitels idéhistoriske vinkel får vi samtidig et historisk overblik over, hvordan kultur er blevet opfattet i forskellige perioder. Det er relevant for at forstå nutidens menneskeopfattelse, som vægter frihed, fornuft og en forestilling om en fælles humanitet med anerkendelse af forskellige folkeslags unikke særpræg. Denne opfattelse har gradvist udviklet sig fra renæssancen over oplysningstiden til romantikken. Idet folk bliver til folkeslag, kollektiviseres kulturbegrebet, og heraf opstår en interesse for organisation og samfund.

Bogens andet kapitel beskæftiger sig netop med samfund i relation til kultur som orden. Over evolutionisme, diffusionisme og funktionalisme ledes vi frem til kulturantropologien, der med Franz Boas i spidsen, netop sætter den enkelte kulturs værdi og bevaringsværdighed i højsædet, modsat evolutionismen, der rangordnede kulturer som forskellige stadier på civilisationens vej. Siden foreslog Claude Lévi-Strauss en binding mellem natur og kultur uden absolut skillelinje. Strukturalismen, som Lévi-Strauss repræsenterer, gør således op med forestillingen om kultur som en statisk orden. Kultur udtrykker derimod forskellige svar på problemer.

Antropologiens oprindelige opgave var at studere forskellige samfunds sociale og kulturelle orden uden for Europa. Forestillingen om enkelte samfunds adskilte orden og dennes sammenhæng med kulturen blev først problematiseret i det fremskredne tyvende århundrede og i afkoloniseringsprocessen. Kulturens kompleksitet er således et relativt nyt fænomen på den

ene side, mens det på den anden side allerede kan ses ud af Tylors definition fra 1870, at kultur ikke er en størrelse, der lader sig definere i ét simpelt synonym.

Findes der kulturelle problemer?

Et af bogens -i mine øjne- mest interessante kapitler er det tredje, hvor kultur anskues som problem. Med henvisning til en række samtidsrelevante eksempler fra antropologiske arbejder skildrer Kirsten Hastrup på en levende måde, hvordan kultur giver anledning til nærværende problemer og dilemmaer, som potentielt vedrører os alle. En vigtig pointe er, at der først for alvor opstår et problem, når kultur benyttes og accepteres som forklaring eller undskyldning for overgreb. Det sande kulturelle problem, hvis der er et sådant, kan ikke være kultur. Det kan derimod være, at kultur misbruges som forklaring på fænomener, hvis reelle årsager kan tilskrives noget helt andet. Eksempelvis bunder mange af de problemer, der ofte omtales som kulturelle, i fattigdom. Det, der er med til at gøre problematiseringen rigtig fængende i dette kapitel, er ikke mindst valget af empiriske eksempler, der giver interessante perspektiver på blandt andet sygdomsopfattelse, køn og børneprostitution.

Fra distinktion til tradition

"Kultur som distinktion" vægter grænsedragning ud fra såvel forskelle som ligheder. Det område kan næppe behandles uden om den norske antropolog Fredrik Barth, hvis bidrag Hastrup også tager op, ligesom der henvises til både Michel Foucault og Pierre Bourdieu, som ligeledes er to af de helt store indenfor debatten om distinktion.

Bourdieu's berømte begreb, *habitus*, introduceres imidlertid under "Kultur som kundskab". Det gør det, fordi det refererer til kundskaber som indlejret erfaring, som et individ orienterer sig i verden efter.

Betydningen af sådanne erfaringer medfører et subjektivt element i vores opfattelse af kultur. På den kollektive side er det sproglige fællesskab et vigtigt bindeled mellem individet og fællesskabet. Sproget danner i øvrigt en naturlig overgang til at anskue kultur som arv, da det ligesom landskaber (fædrelandet) udgør en del af den kontinuitet, en kultur baserer sig på. Kontinuiteten mellem fortid og nutid er en del af en kulturel arv, der manifesteres gennem traditioner, som så kan være mere eller mindre traditionelle. Debatten om det konstruerede eller ligefrem opfundne ved traditioner er helt på sin plads her.

Spændingsfelt mellem ret til kultur og uret til krænkelse

Kirsten Hastrup tager en vigtig debat under "Kultur som rettighed", hvor hun med letforståelige argumenter slår fast for sin læser, at kulturelle rettigheder er vigtige, men at det især er vigtigt, hvordan de opfattes, og i hvilke sammenhænge de påberåbes. Hvor menneskerettighederne er kollektive universelle rettigheder, må de kulturelle nødvendigvis være individuelle, for at ingen kan krænkes i en kulturs

navn, som det for eksempel sker i det indiske kastesystem. I sådanne situationer giver man kulturen forrang for mennesket, hvilket gør det muligt at diskriminere og dermed fratage nogle mennesker deres rettigheder i kulturens navn: "Den diskrimination og vold, nogle mennesker udøver i en kulturs navn, er ikke en praktisering af deres egne kulturelle rettigheder, men en krænkelse af andres menneskerettigheder." (s. 158). Dermed slår Hastrup en vigtig pointe fra kapitlet fast: Igen er det ikke kulturen, der er problemet, men den måde kulturen eventuelt misbruges på som forklaring.

Illusionens verden er verden

I bogens sidste kapitel, der omhandler kultur som illusion, tages afsæt i teaterverdenen med påstanden om, at illusion er en forudsætning for al handling i verden.

Teaterverdenen får her megen plads med henvisning til og citater fra adskillige skuespillere, hvilket efter min mening er for langt i forhold til ærindet. Perspektivet er stadig en forståelse af kultur i antropologisk forstand, men for en stund tager den kunstneriske betydning næsten over.

Efter de første 14 siders fokus på teater tages et stort filosofisk spring. Her følger skarpe og velbegrundede anskuelser om selvet i forhold til fællesskab og samfund samt illusionens rolle for hele livet uafhængigt af kontekst. En illusion om den verden, vi handler i, samt hvorfor vi gør, som vi gør, er nødvendig, hvorfor illusionen er et grundvilkår alle steder, hvor mennesker handler: "I den forstand er kulturen selv en illusion, som på den ene side er effektiv og uundværlig for orienteringen i verden og på den anden side relativt tilfældig og omskiftelig". (s. 175). Denne opfattelse står som en udfordring til visse anskuelser af kultur som rettighed, idet den vender op og ned på, om kulturel identitet er betinget af, hvad vi *er*, eller hvad vi *gør*. Indfødte folks rettigheder, som aktuelt diskuteres meget, bliver i den forbindelse kun et mere interessant spørgsmål.

Et godt overblik

Bogen lever godt op til sin ambition, som er at give et indblik i kulturens historie, relevans og kompleksitet. De otte kapitler med klare overskrifter gør den overskuelig til specifikke formål, mens den samlet giver et godt og opsummerende overblik. Dog er det i mine øjne lidt ærgerligt, at hvert kapitel tilsyneladende skal holdes på et omfang af cirka tyve sider, når nogle områder med rette kunne behandles lidt mere, mens andre f.eks. "Kultur som arv" virker en anelse uvedkommende behandlet i den udstrækning.

Kirsten Hastrup gør op med de angreb der - også indenfor antropologien - har været på kulturbegrebet som et begreb, der er for relativt, ubrugeligt og med svindende betydning. Hun mener, at begrebets sejlivede er det bedste bevis på dets relevans. Kultur er ikke statisk, netop derfor har vi brug for et begreb,

der "på én gang kan rumme spændingen mellem den unikke begivenhed, handling eller person på den ene side og fælles forestillinger, interesser og sammenhæng på den anden". (s. 176-77).

Kulturens største kvalitet er derfor dens fleksibilitet, der tillader mennesker at realisere deres kultur og samtidig forandre den i en lang proces gennem handlinger. I denne aktive sociale proces ændres deres egen karakter sideløbende. Mennesker er, ligesom deres kultur, fleksible og sociale.

I forlængelse af denne kulturopfattelse slås det fast, at kultur i lige så høj grad byder på kreativ fornyelse, som den kan risikere at føre til traditionalisme. Kultur tilbyder såvel forankring som fleksibilitet, og det sociale menneske har behov for begge dele.

Anette Dincher Nielsen er stud.mag. i antropologi og europastudier.